

ДРАГИЊА РАМАДАНСКИ

НЕШТО ИЗ ЖИВОТА КЊИГА

*У овом сну сам књиџа
(док све ламџе за чииање сџавају)
ошворених сџраница, слејљена, џод себе зџужвана
велвичија.
Иштван Беседеш, Кокон*

Библиотека о којој је реч формирана је двадесетих година двадесетог века, непосредно после егзодуса „царских” Руса и њихових породица из своје домовине. Књиге су преузете у сенћанску Градску библиотеку неутврђеног датума, да би 1950. године биле инвентарисане у количини од 278 наслова и са статусом корпуса сепаратума – препуштене заборау. То је, према уверењу и речима надлежне библиотекарке Вере Томин, иначе, мајке ауторке ових редова, био изнуђени, и у неку руку протективни, заштитни, забрав. У нашем граду нико више није говорио руски.

Са извесним закашњењем, деведесетих година, и сама сам се срела са овим библиотечким реликтом, посветивши му своју русичку истраживачку пажњу. Било је то време када је и код нас беснео братоубилачки и верски рат, људи су протеривани са својих огњишта, носећи са собом оно најпотребније, најдрагоценије. Та драматична коинциденција обновила је ауру Књиге са великим почетним словом. Таква Књига се чита уз светлост свеће, не без примисли о неславном крају културе, чији последњи прокажени таоци чаме у мраку депоа, изложени пропадању сред књишке флоре и фауне. Нисам жалила време да их волонтерски пресложим по азбучном реду, и попишем сагласно својим, тада скромним, знањима, консултујући библиотекаре и надасве уредну и читку инвентарну књигу, вођену мени добропознатим рукописом. Сви наслови били су на броју.

* * *

Могло се закључити да је један део књига ове библиотеке на-
бављан преко исељеничких центара или директним контактом са
складиштима и издавачима. Други део је очито прешао дуг и за-
обилазан пут од Русије до Србије, у пртљагу својих власника, у
својству породичних реликвија или вадемекума, што се види и по
годинама издања, које се сежу и у 19. век (Кољцов, 1880, Достојевски
1883, Мопасан 1884, Толстој 1886, Боборикин 1897, алманах *Њива*
за 1896. и 1899. годину).

Већина књига снабдевена је оригиналним печатом кружног
облика са текстом *Правление колонии русских беженцев Сенџа*
Бачка. Све су прекоричене у тврде корице, са траговима читања.
Има случајева обједињавања дела различитих аутора истог фор-
мата. Постојали су трагови изворне словно-нумеричке сигнатуре
(*Р. Б.* уз високе нумерусе куренсе): првобитни фонд зацело је био
изложен расипању, вишетомна, дивотна, сабрана дела, по правилу,
су сведена на један или два распарена тома. Очито су неки наслови
отуђени или уништени, и пре пописа. Ова „царска” библиотека
преживела је, наима, времена опасна за поседовање књига са руском
провенијенцијом (улазак Црвене армије и јединица НКВД 1941,
резолуција Информбироа 1948). И, опет, свака књига снабдевена
је читалачким картоном, са припадајућим евиденцијама читања:
истинске поклонице руске књижевности није лако отплашити.

Осим руске и светске књижевне класике, са истакнутим пи-
сцима предговора (попут Ремизова, Брјусова, Љацког, Михајловског,
Переверзева, Цејглина) и преводиоцима (Буњин, Сологуб, Мински)
била је заступљена и савремена емигрантска прозна и песничка
продукција, филозофска и мемоарска литература, приручници из
историје, археологије, хигијене, путописи, окултни, детективски
и авантуристички романи, хрестоматије текстова за омладину.

Места издања су различита. Најчешће је то Берлин, Праг,
Париз, Рига. Има издања из Петербурга, Москве, Београда, Новог
Сада, Софије, Харбина, Шангаја. У неким књигама могу се наћи
печати ранијих фондова (библиотека у Керчу, босфорска читао-
ница), као и каталози оновремених (двадесете и тридесете године)
издавачких кућа из иностранства.

* * *

У предворју културолошког заборава све до данас трчкарају
неке праве и лажне шкорпије. Ипак, све док књига није расходо-
вана и избрисана из инвентара, док је нису развукли мешетари – не

говоримо о њеној смрти, има наде за нови живот. Као русисти, било ми је познато да су многи наслови још увек под ембаргом, па и у тада актуелној ери гласности. Састав овог фонда био је вишеструко интригантан за ондашњег руског читаоца, жедног истине о сопственој култури. Посветила сам се ишчитавању књига са те скрајнуте полице, као и превођењу понечега.¹ Казус ове библиотеке, са провизорним списком, предочила сам на скупу слависта и на преводилачком колоквијуму у Матици српској, који је водила Јудита Шалго.

Као и свака друга, и ово беше – Александријска библиотека. *Име Руже* је о томе, о опасностима потајног читања. *Хазарски речник*, такође, варира тему о отровној страници, и настојању да се она избегне, односно подметне. О том књишком осветништву подробно сам писала у поговору превода *Дневника* Марије Башкирцеве (изд. Матица српска, 1996), који је настао на основу примерка из ове библиотеке.

Овом приликом исписаћу само једну фусноту из тог издања.

Талас руске „беле” емиграције двадесетих година нашег века насукао је на фахове мале провинцијске библиотеке у Сенти и једно комерцијално издање *Дневника*, негде с почетка века, штампано предреволюционарном руском ортографијом. Била је то књига из библиотеке коју је узаптио заборав. Вишедеценијска устајалост материјализовала се у отровну мемлу, у убојити прах принудне обливнозности, у малигне, осветничке споре којима се књиге служе у зао час. Књига је била болесна. Наиме, до свог последњег одредишта стигла је, вероватно, у потпалубљу неког прекоокеанског брода, запахнута влагом илегале. Последњих педесетак година (од резолуције Информбироа засигурно) била је добро склоњена у мрак депоа. Библиотекари познају ту књишку болест, када књига постаје „смртосна” за своје поклонице. Преведећи, проводила сам уз њу сваки дан десетак сати током пола године, што је постало моја потреба; мислила сам да се уз њу релаксирам и опорављам, а у ствари свакодневно сам се тровала. Кад је истина изашла на видело, панично сам привела посао крају. Књизи-убици пак није било спаса, ваљало ју је уништити.

¹ Казус ове библиотеке, са провизорним списком, предочила сам 1994. године на скупу *Руска емиграција у српској култури XX века*, на Филозофском факултету у Београду (други том зборника радова), као и на преводилачком колоквијуму у Матици српској, исте године, који је водила Јудита Шалго, са објављеним снимком разговора у *Лейопису Мајнице српске*. У русистичком часопису *Стороны света* 2011/3 објавила сам припадајућу транслатолошку анализу која је доступна на страници: <http://www.stosvet.net/3/ramadanski/>

* * *

Како је протекао сусрет Сенћана са творцима и корисницима ове библиотеке? У релативно малој средини, присуство више десетина стваралачки оријентисаних руских придошлица и те како се примећивало. Својим доприносом обележили су сваки ресор у који су вољом судбине (и државне администрације) доспели, и за сва времена у очима савременика померили, навише, стандарде отмености, части, вредноће и стручности.

Заузврат су примљени с нескривеном културолошком радо-зналошћу и гостољубивошћу. Руски траг у школству, уметности, архитектури, државној управи – био је непорецив; између осталог, и по препознатљивој „гражданствености” – неконфликтној и прилагођеној околностима државе домаћина.²

Исечци из штампе сведоче да су локални листови на српском и мађарском језику ажурно пратили и коментарисали појаву новог ентитета. Архивска грађа из различитих фондова, укључујући градску полицијску капетанију и низ институција у којима су емигранти радили – могу нам испричати не једну занимљиву причу. Нису мање важни ни животи тзв. малих људи или војника из више ратова, који су развејани ветровима епохе и по овдашњим адресама. Несумњив је висок степен интегрисаности руских интелектуалаца, посебно педагога, у локалне културне и спортске институције (певачке дружине, фискултурна друштва). Просветне власти наше државе, на путу послератне модернизације, према заслуги, вредновале су рад ових врских педагога, који су предавали чак и српску историју и српску књижевност.

* * *

Данас, када поново походим ту полицу с руским књигама, и проверавам има ли знакова новог живота након дугогодишњег и слојевитог читалачког занемљивања, могу рећи да се много тога променило. После деценија заборављања, имена негдашњих наших суграђана (Сошальски, Чарторијски, Оболенски, Женицки, Знаменски, Полторацки, Пискунов, Пастернак, Шестопапов) коначно доспевају на странице завичајних монографија. Управо њиховим рукописом исписиване су узрујане маргиналије на понеком, из бело-света, тек пристиглом књижевном новитету.

² Исп. Драгиња Рамадански, *Лексикограф без домовине*, Књижевни магазин, Београд, 2011/115–116–117, и *Снешко у шројшма*, Академска књига, Службени гласник, Нови Сад, Београд, 2012. У преводу на руски језик: *Листая два карманных словаря: Лексикограф без родины и Лексикограф в мудире* <http://slova.name/slova-11/draginya-ramadanski.html>

Додуше, на интернету се сада може наћи скоро сваки од тих штампата, у дигиталном формату, без магије тешко доступног раритета. Штавише, у ери растерећене понуде свега, често су изложени аукцијској продаји, достижући вртоглаве цене, тако да је и нарав читалачког занимања нешто другачији. Судећи по електронским каталозима „књиге књига”, публикација А. А. Керсновский, *История русской армии*, објављена у Београду, 1933. године, на тржишту достиже цену од неколико стотина евра.

Ипак, безлично читање са екрана не може бити исто што и листање, рецимо, *Цара Југејској* из пера великог кнеза Константи-на Константиновича Романова. Можда је баш овај примерак, пре сто година, подрхтавао у рукама Михаила Булгакова, док је писао свог *Мајстора и Марјарију*. Утврђено је, наиме, да је кардинални подтекст Булгаковљевог онтоолошког, сатиричног и хумористичног ремекдела управо ова интригантна драма...

Ни ауру некада веома читаног немачког аутора Валдемара Бонзелса не може да замени његово умивено присуство на компјутерском екрану. Тај озлоглашени расиста утицао је на одрастање многих од нас, преко своје сада већ стогодишње јунакиње – пчелице Маје. Авај, деца нису осетљива на политички подтекст бајки... Одраслом човеку може и да засмета изјава лојалне пчелице, о штетној разбојничкој банди осица, „без домовине и вере”.

Вреди знати и да књига из ове збирке, која се води под насловом Толстой, Л. Н. *Правда о женицине* (изд. М. С. Козмана, Одесса, 1902) изазвала Толстојев деманти већ наредне године. „Ја не писал книги *Правда о женицине*. Она составлена без моего ведома”. Тек када залистате ватасту хартију овог мизогиног компендија, интернетска информација добија на тежини...

Узбудљиво је разабрати се и у сиквелу Купринове *Јаме* са овог списка, који је потписан псеудонимом „Граф Амори”. Ради се о булеварском писцу и аферисти Иполиту Павловичу Рапгофу, који је практиковао особит жанр: одмах после појаве успешног романа неког славног писца, написао би и објавио наставак, и тако зарадио на туђој слави. Како је Куприн и сам намеравао да напише продужетак *Јаме* (1909), оптужио је Рапгофа за повреду ауторских права, када је овај објавио своју лукаво насловљену мистификацију: *Вторая часть „Ямы” А. Куприна с предисловием. Граф Амори*. Самозвани коаутор не само да се одбранио него је и поновио своје недело, под насловом *Финал. Роман из современной жизни. Окончание произведения „Яма” А. И. Куприна* (Санкт-Петербург, изд. Л. В. Гутмана, 1914). Рецимо и то да га је његова анархоидна муза, после сукоба с большевицима, довела пред стрелачки строј.

Мада је тешко судити о репрезентативности овог библиотечког узорка, упадљиво је присуство женских имена: Башкирцева, Буњина, Блаватска, Бебутова, Дјаконова, Крестовска, Крижановска (чак пет наслова), Колонтај, Ердељи, Пљевицка. Своју преводилачку пажњу већ сам поклонила Марији Башкирцевој (добили смо превод њеног *Дневника* на српски и пре него што се исти вратио у матичну културу). С обзиром на езотеријске и феминистичке поетике својствене датој епохи, можда предстоји и ревитализација рецепције и подизање рејтинга још неких опуса, код нас.

Наступило је зацело време реafirмације Вере Ивановне Крижановске, која је од истакнутог савременог теоретичара књижевности Јевгенија Харитонова заслужила епитет „прве даме научне фантастике” и „првим писцем” тога жанра у Русији. Наиме, међу осамдесетак њених наслова, од којих су неки заувек изгубљени, јесте и пенталогичка *Маји* (1901–1916), посвећена међузвезданим путовањима, у коју улазе: *Жизненный эликсир* (1901), *Маги* (1902), *Гнев Божий* (1909), *Смерть планеты* (1911) и *Законодатели* (1916). По први пут у књижевности, обрађен је мотив телепортације и прогресорства. У завршној књизи пенталогичке јунаци, уочи свеопште катаклизме, напуштају Земљу и свемирским бродовима доспевају на другу планету, где стварају ново друштво по свом узору. Теми космичке фантастике и идеалне државе посвећени су и романи *На соседней планете* (1903) и *В ином мире* (1910), у којима Земљани посећују Марс, односно Венеру.

За српско-руску емигрантологију посебно је значајно име Наталије Корнелијевне Ердељи, оснивачице и управница Прве руско-српске девојачке гимназије са интернатом (која је деловала у периоду 1921–1931. у Великој Кикинди, а потом у Белој Цркви). Године 1925. објавила је (у издању С. Ф. Филонова у Новом Саду) два кратка романа: *Женица. Повесть наших дней* и *Свободен. Повесть из наших дней*. Оба имају имаголошки значај, и говоре о овдашњем животу руских избеглица. Након многих перипетија (које призивају у сећање *Роман о Лондону* Црњанског), јунакиња умире, али не губи осећај захвалности према Србији. Није искључено да су оба дела написана у београдском санаторијуму, где је Наталија Корнелијевна потом преминула од туберкулозе. Било би лепо видети их у српском преводу.

ПОПИС КНИГА РУСКЕ ИЗБЕГЛИЧКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СЕНТИ
(сачињен in visu 1994. године)

- Абрамов, С., *Проблема омоложенија по Штейнаху*, Русско универсално издаваштво, Берлин 1921.
- Аверченко, А. Т., *Подходцев и двое других, Повесть*, Библиотека Иллюстрированной России, Париз, 1935.
- Аверченко, А., *Нечистая сила, Книга новых рассказов*, Новый Сатирикон, Севастополь, 1920.
- Аксаков, С. Т., *Семейная хроника*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, 1921.
- Алданов, М. А., *Девятое термидора*, изд. Слово, Берлин, 1923.
- Алданов, М. А., *Чертов мост*, изд. Слово, Берлин, 1925.
- Алданов, М. А., *Святая Елена, Маленький остров*, изд. Слово, Берлин, 1926.
- Алданов, М. А., *Заговор*, изд. Слово, Берлин, 1927.
- Алданов, *Ключ*, изд. Слово, Берлин, 1928.
- Алов, В., *Метель лепестков*, Четвертая книга стихов, Вена, 1922, видети под:
Сологуб, Ф., *Небо голубое*, Стихи, изд. Библиофил, Ревель, 1921.
- Алтаев, А., *От земли, Повесть для детей*, изд. Восток, Санкт Петербург, 1901.
- Амфитеатов, А., *Вчерашние предки*, 1–4, изд. С. Филонова, Новый Сад, 1929.
- Амфитеатов, А., *Восьмидесятники*, изд. Грани, Берлин, 1923.
- Амфитеатов, А., *Зачарованная степь*, изд. Библиофил, Ревель, 1921.
- Андреев, Л., Губернатор, *Рассказ о семи повешенных*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Андреев, Л., *Профессор Сторыцын*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Андреев, Л., *Тот, кто получает пощечины*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Андреев, Л., *Gaudeamus, Комедия*, Deutsches Verlagshaus, Берлин, б. г.
- Антология поэзии 20. века*, сост. Мельникова-Папоушкова, изд. Наша речь, Прага, 1920.
- Артисты Московского Художественного театра*, Наша речь, Прага, 1922.
- Арцыбашев, М. П., *Ревность*, 1913, **адлигат**:
Юшкевич, С. С., *Леон Дрей*, Книгоиздательство Жизнь и знание, 1914.
- Байрон, *Каин, Манфред, Небо и земля*, изд. Слово, Берлин, 1922 (перевод И. Бунина), **адлигат**:
Эрдели, Н. К., *Женщина : повесть наших дней*.
Изд. автора; Русская Типография С. Филонова, Новый Сад, Сербия, 1925.
- Баум, Викки, *Чего мужчины не знают*, Dzive un Kultura, Рига, 1935.
- Башкирцева, М., *Дневник*, 1–4, Приложение к Иллюстрированной России, Париз, 1937.
- Бебутова, О., *Новая сила*, Роман, изд. Л. М. Языкова, Ницца, 1926.
- Бенуа, П., *Соленое озеро*, Роман, изд. Мысль, Ленинград, 1925.
- Бенуа, П., *Колодезь Якова*, Роман, изд. Культура, Рига, 1926.
- Бенуа, П., *Атлантида*, Роман, изд. С. Ефрона, Берлин, 1919.
- Бердяев, Н., *Мирозозерцание Достоевского*, YMCA PRESS, Прага, 1923.

- Блаватская, Е. Н., (Радда-Бай), *Загадочные племена на голубых горах*, изд. О. Дяконова, Берлин, б. г.
- Блок, А., *Стихотворения, 1*, изд. Слово, Берлин, 1922.
- Блок, А., *Стихотворения, 2*, изд. Слово, Берлин, 1923.
- Боборыкин, П. Д., *Собрание романов, повестей и рассказов, 9*, изд. А. Ф. Маркса, Москва, 1897.
- Бокаччо, *Декамерон, 12 новелл*, Русское универсальное книгоиздательство, Берлин, 1922.
- Бонзельс, В., *По Индии*, изд. С. Ефрон, Берлин, око 1920.
- Будищев, А. Н., *Избранные рассказы*, изд. журнала Пробуждение, Санкт-Петербург, 1913.
- Бунин, И., *Крик*, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Бунин, И., *Начальная любовь*, Славянское издательство, Прага, 1921.
- Бунин, И., *Господин из Сан-Франциско*, изд. Union, Париж, 1920.
- Бунина, З., *Волчий лог*, изд. Д. Цымлов, Рига, 1927.
- Буржа, Ж. Г., *Магия*, изд. Вардис, Рига.
- Былины*, вст. статья Е. А. Ляцкий, изд. Северные огни, Стокгольм, 1920.
- Вейнингер, О., *Пол и характер*, изд. Сфинкс, Москва, 1909.
- Вериге, М., *В лесу*, изд. Сытина, Москва, 1913.
- Верн, Ж., *Таинственный остров*, б. г.
- Воинова, А. И., *Самоцветы*, Роман, Берлин, б. г.
- Времена крепостного права*, хрестоматия текстов для школ, б. г.
- Гамсун, К., *Голод, Роман*, изд. Панайота Хитрова, Берлин, б. г.
- Гамсун, К., *Трагедия любви*, Всемирная библиотека, София, б. г.
- Гарин-Михаловский, Н. Г., *Несколько лет в деревне*, Славянское издательство, Прага, б. г.
- Гауптман, Г. *Еретик из Соаны*, изд. Э. Бергера, Берлин, 1920.
- Гернес, М., *Первобытная культура, 1, 2* Наука и жизнь, Рига, б. г.
- Герцен, А. И., *Былое и думы*, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Гершензон, М., *Декабрист Кривцов*, Геликон, Москва–Берлин, 1923.
- Гете, *Фауст*, Русское универсальное книгоиздательство, Берлин, 1921.
- Гоголь, Н. В., *Ревизор*, Наша речь, Прага, 1920, **адлигат**:
Мопассан, Ги де, *Сильна как смерть*, изд. О.Д. Строка, Рига, 1927.
Северянин, И., *Фея Eiole, Поэзы 1920–1921*, изд. Отто Кирхнер, Берлин, 1922.
- Гойер, Л. В., *Жестокосердный каменщик*, Париж, 1928.
- Гончаров, И. А., *Фрегат Паллада, 1, 2*, Наука и жизнь, Рига, б. г.
- Гончаров, И. А., *Обрыв, 1–4*, Пламя, изд. Прага, 1925.
- Гончаров, И. А., *Неизвестные главы Обрыва*, вступ. Статья В. Переверзев и А. Цейтлин, Огонек, Москва, 1926.
- Горький, М., *Рассказы*, Знание, Санкт Петербург, 1901.
- Горький, М., *Мать*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Горький, М., *Городок Окуров*, Берлин, б. г.
- Гофман, В., *Любовь к далекой*, вст. ст. В. Брюсов, Огоньки, Берлин, 1923.

- Граф Амори (Рапгоф Ипполит Павлович), *Финал. Роман из современной жизни. Окончание произведения „Яма” А. И. Куприна.* Санкт-Петербург, изд. Л. В. Гутмана, изд. 3-е, 1914.
- Гребенщиков, Г. Д., *В просторах Сибири*, Русское издательство Я. Поволоцкого, Париж, 1922.
- Греков, Б. Д., *Борьба Руси за создание своего государства*, Академия наук СССР, Москва, 1945.
- Грибоедов, А., *Горе от ума*, ОГИЗ, Москва, 1945.
- Гусев-Оренбургский, С. И., *Избранные рассказы*, изд. Пробуждение, Санкт-Петербург, 1913.
- Д’Анунцио, Г., *Наслаждение*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927.
- Давыдов, Н. В., *Из прошлого*, изд. Сытина, Москва, 1913.
- Даутенде, М., *Японские новеллы о любви*, изд. С. Ефрона, Берлин, б. г.
- Додэ, А., *Тартарен из Тараскона*, Русское универсальное издательство, Берлин 1921.
- Дорошевич, В. М., *Сахалин (Каторга)*, Товарищество И.Д. Сытина, Москва, 1905.
- Достоевский, Ф. М., *Повести*, изд. А.Ф. Маркса, Санкт-Петербург, 1883.
- Достоевский, *Униженные и оскорбленные*, Вечный муж, Изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, 1921.
- Достоевский, Ф. М., *Неточка Незванова*, Наша речь, Прага, 1920.
- Достоевский, Ф. М., *Записки из Мертвого дома, Игрок*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1921.
- Достоевский, Ф. М., *Записки из подполья*, изд. Мысль, Берлин, 1922.
- Достоевский, Ф. М., *Село Степанчиково*, Славянское издательство, Прага, 1921.
- Достоевский, Ф. М., *Преступление и наказание*, Берлин, 1919.
- Достоевский, Ф. М., *Подросток*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, 1920.
- Достоевский, Ф. М., *Идиот*, 1,2, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, 1919.
- Дьяконова, Е., *Дневник русской женщины*, Санкт Петербург, 1905.
- Жаботинский, В. Е., *Слово о полку*, типография Art Voltaire, Париж 1928, види под: Подъячев, С., *Жизнь мужицкая*, изд. З. И. Гржебина, Берлин–Петербург–Москва, 1923.
- Зеньковский, В. В., *Русские мыслители и Европа: Критика европейской культуры у русских мыслителей*, YMCA PRESS, Париж, 1926.
- Ишландский, Н. Е., *Любовь, общество и культура*, Современная мысль, Берлин, 1924.
- К. Р. (псевдоним Великого Князя Константина Константиновича Романова), *Царь иудейский, Драма*, Санкт Петербург, 1914.
- Келлерман, В., *Брат Шелленберг*, изд. Хронос, Рига, 1925.
- Кеннан, Дж., *Сибирь и ссылка*, издание В. Врублевского, Санкт Петербург, 1906.
- Керсновский, А. А., *История русской армии (1–4)*, Царский вестник, Белград, 1933.
- Киплинг, Р., *Первая книга джунглей*, пер. с англ. С. Г. Займовского. Изд. Польза В. Антик и Ко, Москва, 1911, видети под: Русе, Л., *Происхождение человека*, Рига, 1937.

- Кольцов, А. А., *Стихотворения*, изд. В. Герхарда, Лейпциг, 1880.
- Кони, А., *На жизненном пути*, 1–3, изд. Библиофил, Ревел-Берлин, 1921.
- Короленко, В. Г., *Очерки и рассказы*, Славянское издательство, Прага, 1921.
- Корольков, М., *Гримасы жизни, Из воспоминаний военного юриста*, изд. Русской типографии С. Ф. Филонова, Новый Сад, 1929.
- Коллонтай, А., *Свободная любовь (Любовь пчел трудовых)*, Роман, изд. О. Д. Строка, Рига, 1925, **адлигат**:
Федин, К., *Мужики*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927.
- Крашенинников, Н. А., *Барышни*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Крестовская, Л. А., *Из истории русского волонтерского движения во Франции*, Русское книгоиздательство, Париж, б. г.
- Крупенский, П. Н., *Тайна императора (Александр I и Феодор Козьмич)*, Русское национальное книгоиздательство Медный всадник, Берлин, 1927.
- Крыжановская, В. И. (Рочестер), *Паутина, Роман*, Изд. Ольги Дьяковой и Ко, Берлин, 1923.
- Крыжановская, В. И. (Рочестер), *Гнев божий, Окултный роман*, изд. Сфинкс, Изд. Ольги Дьяковой и Ко, Берлин, 1925.
- Крыжановская, В. И. (Рочестер), *Эликсир жизни*, Изд. Ольги Дьяковой и Ко, Берлин, око 1928.
- Крыжановская, В. И. (Рочестер), *Маги, (Посвящение)*, Изд. Ольги Дьяковой и Ко, Берлин, око 1928.
- Крыжановская, В. И. (Рочестер), *Ксения. Голгофа женицыны*, Роман, изд. Д. Цымлова, Рига, б. г.
- Куприн, А. И., *Прапорщик армейский, Рассказы*, Славянское книгоиздательство, Прага, 1921.
- Куприн, А. И., *Рассказы*, 1–4, Московское книгоиздательство, Берлин, 1921.
- Левин, И., *Эмиграция французской революции*, изд. Слово, Берлин, 1923.
- Лермонтов, М. Ю., *Полное собрание сочинений 1–3*, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Лесков, Н. С., *Соборяне*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1921.
- Лесков, Н. С., *Запечатленный ангел*, Славянское издательство, Прага, 1920.
- Лесков, Н. С., *Избранные сочинения 1–5*, Приложение к Иллюстрированной России, Париж, 1939.
- Локк, Уильям, *У старого моста*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927.
- Лондон, Джек, *За кулисами цирка*, изд. Мысль, Ленинград, 1925.
- Мамин-Сибиряк, Д. Н., *Полное собрание сочинений 4 (12)*, изд. А.Ф. Маркса, Петроград, 1915.
- Мамин-Сибиряк, Д. Н., *Братья Гордеевы*, Славянское издательство, Прага, 1920.
- Маркелов, К. М., *На берегу Москва-реки*, Imprimerie d'art Voltaire, Париж, 1926.
- Мережковский, Д. С., *Наполеон*, Белград, 1929.
- Мережковский, Д. С., *Тайна Запада, Атлантида-Европа*, изд. Русская типография, Белград, 1930.
- Мережковский, Д. С., *Мессия*, изд. Возрождение, Париж, 1928.

- Мережковский, Д. С., *Александр Первый и декабристы*, Русское национальное книгоиздательство Медный всадник, Берлин, 1925.
- Мережковский, Д. С., *Царевич Алексей: трагедия в 5 действиях*, изд. Кремль, Прага, б. г.
- Мережковский, Д. С., *Смерть богов. Юлиан Отступник*, изд. Ладыжникова, Берлин, 1922.
- Мережковский, Д. С., *Воскресшие боги, Леонардо да Винчи*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1922.
- Мережковский, Д. С., *Христос и Антихрист*, 1–3, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1922.
- Метерлинк, М., *Полное собрание сочинений* 1 (4), изд. А. Ф. Маркса, Петроград, 1915, перевод Н. Минского.
- Минцлов, С. Р., *Под шум дубов*, Сибирское книгоиздательство, Берлин, 1924.
- Минцлов, С. Р., *Дебри жизни, Дневник 1910–1915*, Сибирское книгоиздательство, Берлин, б. г.
- Минцлов, С. Р., *Приключения студентов*, Сибирское книгоиздательство, Рига, б. г.
- Минцлов, С. Р., *Далекие дни*, Сибирское книгоиздательство, Берлин, б. г.
- Минцлов, С. Р., *То, чего мы не знаем*, изд. Зарницы, София, 1926.
- Минцлов, С. Р., *Орлиный взлет*, изд. типографии Star, Рига, 1931.
- Минцлов, С. Р., *Петербург в 1903–1930*, изд. Книга для всех, Рига, 1931.
- Минцлов, С. Р., *Лесная быль*, изд. М. Дидковского, Рига, 1927.
- Мирабо, О., *Сад мучений*, Москва, б. г.
- Мопассан, Ги де, *Драматические произведения. Повести и рассказы*, т. 10, Вестник иностранной литературы, Санкт-Петербург, 1894.
- Мопассан, Ги де, *Сильна как смерть*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927, видети под: Гоголь, Н.В., *Ревизор*, Наша речь, Прага, 1920.
- Наживин, И. Ф., *Глаголют стяги... Исторический роман из времен князя Владимира*, Новый Сад, 1929.
- Некрасов, Н. А., *Кому на Руси жить хорошо*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1917.
- Немирович-Данченко, В. И., *Вольная душа, Из воспоминаний художника*, изд. Глагол, Берлин, 1923.
- Немирович-Данченко, В. И., *Волчья сыть*, изд. Глагол, Берлин, б. г.
- Немирович-Данченко, В. И., *Она: Роман моего друга*, Библиотека Иллюстрированной России, Париж, 1938.
- Нива*, Литературное приложение за 1896. год, изд. Н. Ф. Маркса, Санкт-Петербург.
- Нива*, Литературное приложение за 1899. год, изд. Н. Ф. Маркса, Санкт-Петербург.
- Новоселов, Ю., *Культурно-географический сборник. Европа*, Рига, 1909.
- Олеша, Ю., *Зависть*, изд. Книга и сцена, Берлин, 1931.
- Петрушевский, И., *Фрина*, Изд. О. Л. Дьякова и Ко, Берлин, 1921.
- Плевицкая, Н., *Дежкин Карагод, Мой путь к песне*, вст. статья: А. Ремизов, Типография братьев Гиршбаум, Берлин, 1925.

- Подъячев, С., *Жизнь мужицкая*, изд. 3. И. Гржебина, Берлин–Петербург–Москва, 1923, **адлигат**:
Жаботинский, В. Е., *Слово о полку*, типография Art Voltaire, Париж 1928.
Тагор, Р., *Отшельница*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927.
- Пожарский, П. Ф., *Краткие очерки физиологии и гигиены*, Союз русского сокольства в Югославии, Белград, 1935.
- Помяловский, Н. Г., *Очерки бурсы*, Славянское издательство, Прага, 1920.
- Попов, К., *Храм славы*, Париж, 1931.
- Прудков, К., *Избранные сочинения*, редакция, предисл. и примеч. Н. О. Лернера, изд. Прибой, 1927, видети под: Сологуб, Ф., *Небо голубое*, Стихи, изд. Библиофил, Ревель, 1921.
- Пушкин, А. С., *История пугачевского бунта*, Мысль, Берлин, 1921.
- Пушкин, А. С., *Капитанская дочка*, Наша речь, Прага, 1920.
- Пшибышевский, С., *Полное собрание сочинений*, том 5 (8), Москва, 1909.
- Пшибышевский, С., *Грешница*, изд. Мысль, Ленинград, 1926.
- Риббинг, С., *Гигиена брака и безбрачия*, Москва, 1911.
- Рид, Майн, *Перст судьбы*, б. г.
- Рожер, Л. Л., *Тайна меблированной квартиры*, изд. Слово, Шанхай, 1937.
- Романов, Пантелеймон, *Голубое платье*, вступ. ст. В. Гадалина, изд. Книжная лавка писателей, Рига, 1930.
- Русе, Л., *Происхождение человека*, Рига, 1937, **адлигат**:
Киплинг, Р., *Первая книга джунглей*, пер. с англ. С. Г. Займовского, изд. Польза В. Антик и Ко, Москва, 1911.
- Салтыков, М. Е., *Господа Головлевы*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, 1919.
- Салтыков, М. Е., *Избранные сочинения*, т. 1 (?), изд. 3. И. Гржебина, Берлин–Петроград–Москва, 1923.
- Сальгари, Э., *Человек огня, Роман приключений*, Москва, 1910.
- Северянин, И., *Падающая стремнина*, изд. О. Кирхнера, Берлин, 1922.
- Северянин, И., *Фея Eiole, Поэзы 1920–1921*, изд. Отто Кирхнер, Берлин, 1922, видети под: Гоголь, Н. В., *Ревизор*, Наша речь, Прага, 1920.
- Сейфуллина, Л. Н., *Виринея*, Собрание сочинений, т. 3 (5), Госиздат, Москва–Ленинград, 1927.
- Сказки*, вст. ст. Е. А. Ляцкий, изд. Северные огни, Стокгольм, б. г.
- Слово о полку Игореве*, Москва, 1911.
- Соловьев, Вс., *Волхвы (Граф Калиостро)*, изд. М. Дидковского, Рига, 1928.
- Сологуб, Ф., *Небо голубое*, Стихи, изд. Библиофил, Ревель, 1921, **адлигат**:
Прудков, К., *Избранные сочинения*, редакция, предисл. и примеч. Н. О. Лернера, изд. Прибой, 1927.
Алов, В., *Метель лепестков*, Четвертая книга стихов, Вена, 1922.
- Сологуб, Ф., *Заклинательница змей*, Роман, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Станюкович, К. М., *Полное собрание сочинений*, 1–4, изд. Иллюстрированная Россия, Париж, 1937.
- Суворин, А. А., *Оздоровление голодом и пищею*, изд. Новый человек, Белград, 1931.

- Тагор, Р., *Национализм*, изд. С. Ефрона, Берлин, 1921.
- Тагор, Р., *Отшельница*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927, види под: Подъячев, С., *Жизнь мужицкая*, изд. З. И. Гржебина, Берлин–Петербург–Москва, 1923.
- Театральный сборник* (10 одноактных пьес), изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Тимковски, Н., *Золотой бор*, Книгоиздательство писателей, Москва, 1914.
- Толстой, Л. Н. *Анна Каренина*, т. 1–2, изд. М.Г. Волчанинова, Москва, 1886 (издание шестое).
- Толстой, Л. Н., *Отец Сергей*, изд. Русское дело, Прага, 1920.
- Толстой, Л. Н., *Живой труп*, изд. И.П. Ладыжникова, Берлин, б. г.
- Толстой, Л. Н., *Книга для детей*, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Толстой, Л. Н., *Круг чтения*, изд. Слово, Берлин, 1923.
- Толстой, Л. Н., *Правда о женщине*, изд. М.С. Козмана, Одесса, 1902.
- Толстой, А. К., *Смерть Иоанна Грозного*, изд. Мысль, Берлин, 1921.
- Толстой, А. К., *Цар Федор Иоаннович*, изд. Мысль, Берлин, 1921.
- Толстой, А. К., *Князь Серебряный*, Славянское издательство, Прага, 1921.
- Толстой, А. Н., *Горький цвет, Пьесы*, Русское универсальное издательство, Берлин, 1922.
- Туган-Барановский, М. И., *Социальные основы кооперации*, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Тургенев, И. С., *Драмы и комедии*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1920.
- Тургенев, И. С., *Повести и рассказы*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1920.
- Тургенев, И. С., *Дым, Дворянское гнездо*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1919.
- Тургенев, И. С., *Отцы и дети, Накануне*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1919.
- Тутковский, П. П., *Бедная Лиза, Белградские силуэты*, изд. Всеславянского книжного магазина, Белград, 1925.
- Успенский, Г., *Собрание сочинений*, 1–3, Иллюстрированная Россия, Париж, 1937.
- Успенский, Г., *Полное собрание сочинений*, т. 5. вст. ст. Н. К. Михаловский, изд. А. Ф. Маркса, Санкт Петербург, 1908.
- Уэдсли, Оливия, *Миндаль цветет*, изд. Ориент, Рига
- Уэллс, Г., *Люди-боги*, Москва, 1923.
- Франс, А., *Петрушка*, перевод М. А. Стаховича, изд. Слово, Берлин, 1921.
- Франс, А., *Под старым вязом*, изд. Д. П. Ефимова, Москва, 1905.
- Фаррер, К., *Человек, который убил*, Роман, Франко-русская печать, Париж, б. г.
- Фарре, К., *Девушка, которая путешествовала*, изд. Хронос, Рига, 1925.
- Федин, К., *Мужики*, изд. О. Д. Строка, Рига, 1927, видети под: Коллонтай, А., *Свободная любовь (Любовь пчел трудовых)*, Роман, изд. О. Д. Строка, Рига, 1925.
- Хитрово, Т. Л., *Европейская Турция*, изд. Тов. И. Сытина, Москва, 1909.
- Холл, У., *Здоровье и как его сберечь*, Москва, 1910.
- Чехов, А. П., *Собрание сочинений*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1920.
- Шалом, Аш, *Мэри*, изд. И. П. Ладыжникова, Берлин, 1925.

- Шаляпин, Ф. И., *Маска и душа, Мои сорок лет на театрах*, изд. Современные записки, Париж, 1932.
- Шекспир, В., *Гамлет*, б. г.
- Шекспир, В., *Макбет*, б. г.
- Шеллер-Михайлов, А. К. Полное собрание сочинений в 16 томах, т. 5, вст. ст. А. М. Скабичевского, Петербург, 1904.
- Шмелев, И., *Неупиваемая чаша и другие рассказы*, изд. Пламя, Прага, 1924.
- Эренбург, И., *Любовь Жанны Ней*, Издательство О. Д. Строка, Рига, 1925.
- Эрдели, Н. К., *Женщина: повесть наших дней*. Изд. автора; Русская Типография С. Филонова, Новый Сад, Сербия, 1925 (видети под: Байрон, *Каин, Манфред, Небо и земля*, изд. Слово, Берлин, 1922).
- Юшкевич, С. С., *Леон Дрей*, Книгоиздательство Жизнь и знание, 1914 (видети под: Арцыбашев, М. П., *Ревность*, 1913).